

УДК 332.145:339.9(477)

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВПЛИВУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ

Дармограй В.І., к.е.н., доцент,
Курченко О.А.

Черкаський державний технологічний університет

В работе определено специфику глобализации предпринимательской среды как отличительного этапа и закономерного процесса развития современной национальной и мировой экономики. Сформулировано понятие "глобальной предпринимательской среды" как формы глобализационных процессов в экономике, выделено предпосылки становления и принципы ее развития. Обнаружены особенности трансформационных процессов в постцентрализованных экономиках в условиях глобализации.

The specific of enterprise environment globalization as the distinctive stage and appropriate process of modern national and world economy development is identified in the article. A concept „global enterprise environment” as a form of globalization processes in economy is formulated, preconditions of becoming and principles of its development are selected. Found out The features of transformation processes in postcentralized economies in the conditions of globalization.

Процес переходу від централізованої планованої до ринкової економіки розвивався на тлі глобалізації світової економіки й динамічного розвитку неекономічних сфер. Основу сучасних уявлень про процес глобалізації становлять теорії, які у загальному вигляді зведені на рис. 1. Всі вони з різних сторін відображають аналізоване явище, утворюючи при цьому єдине ціле.

Аналіз останніх джерел. Вплив глобалізації на соціально-економічний розвиток країни вивчали різні вітчизняні та закордонні науковці, а саме Е. Хансел, Е. Гідденс, М. Кастельс, О. Богомолова, Г. Колодко, Р. Євстегнеєва, В. Івантера, І. Ніколін, В. Іноземцев, В. Яременко, В. Манова, Д. Львова, Г. Осипова та багато інших.

Мета. Метою даної роботи є визначення специфіки глобалізації підприємницької сфери як відмінного етапу та закономірного процесу розвитку сучасної національної та світової економіки.

Аналіз і узагальнення визначень глобалізації в працях вітчизняних і закордонних учених дозволив встановити, що традиційно вона розглядається як об'єктивний і історично закономірний процес розвитку національних економік (рис. 1). Незважаючи на істотне розходження підходів до трактування поняття глобалізація, загальним для них є віднесення даного явища до одного із ключових процесів розвитку світової економіки на межі ХХ-ХХІ ст. Господарська глобалізація є не тільки основною й істотною тенденцією світової економіки, але й найбільш значимим соціальним процесом кінця ХХ ст. На нашу думку, основна причина негативного ставлення до процесу глобалізації полягає в протиставленні змісту процесу глобалізації її підприємницького сприйняття, коли соціальні аспекти розглядаються як негативні наслідки глобалізації, фактично, як супутний другорядний фактор. Тим часом, соціальні пріоритети повинні стати основними [1, с. 220]. Для подолання даного однобічного підходу пропонується розглянути більш глибокі, які знаходяться по іншу сторону від політики фактори інтеграції в глобальний ринковий процес – культурна своєрідність, що зростає протягом тривалого періоду й інституціональних систем постцентрализованих країн.

Під глобалізацією розуміється процес інтенсифікації обміну матеріальними й нематеріальними ресурсами, інститутами, цінностями, культурами, які спричиняють підвищення значимості національної самобутності, гуманітарних цінностей і ролі держави в розвитку й збільшенні людського потенціалу [2, с. 72].

На наш погляд, специфіка процесу глобалізації полягає:

- у підвищенні значимості соціально-економічного партнерства й мультикультурної взаємодії. Глобалізація світового господарства й підприємництва, розвиток міждержавних інститутів домінують над іншими сферами, що, як правило, супроводжується зростанням міжетнічної, політичної й міжкультурної напруженості. При цьому в умовах глобальних протиріч національна безпека окремої країни, побудована на принципах закритих систем, стає неефективною;
- у моделі нової раціональності й способах поведінки. Раціональність у глобальному змісті розуміється, насамперед, як форма самовираження різноманіття;
- у випередженні змісту процесу становлення єдиного співтовариства (мети, принципу) його форми (об'єктивний розвиток транспорту, інформаційно-комунікаційних технологій).

Це викликало нові або підсилило існуючі протиріччя між:

- орієнтованими винятково на підприємницькі цінності й стійкий розвиток національними економіками;
- пріоритетністю матеріальних цінностей у порівнянні з духовним началом;
- потребою в глобальній координації діяльності й недосконалістю міжнародних інститутів;
- різноманіттям культур і переважним розширенням впливу західної культури, у тому числі через низьку активність країн, що розвиваються, у відстоюванні своїх інтересів;
- різним позиціонуванням країн у військово-політичній і соціально-культурній сферах.

Рис. 1. Основні теорії глобалізації

Таким чином, глобалізація означає саме широке коло взаємодій економічної, соціальної, психологічної й культурної складових макросистеми світового співтовариства. Економічна складова об’єктивно випереджає соціально-культурну. При цьому розвиток процесу глобалізації спричиняє підвищення значимості таких факторів конкурентоспроможності, як знання, людський і соціальний капітал. Процес переходу від матеріальної до нематеріальної складової економічної системи також висуває на перший план розгляд соціальних аспектів і облік специфіки глобального інституціонального порядку. Його інституціональними рівнями, аналогічно сталій думці відносно інститутів всередині країни, є формальні (угоди СОТ, стандарти якості), неформальні норми й інститути (корпоративні принципи поведінки) і культурні цінності й традиції.

Традиційне поняття "міжнародне бізнес-середовище" недостатньо повно відображає специфіку діяльності в умовах глобалізації. Так, зокрема, у рамках теорії глобальної конкуренції його призначення націлене на одержання додаткового доходу від використання наявних конкурентних переваг. Центральним аспектом даної теорії є мінімізація витрат на пристосування підприємництва за кордоном, а найважливішою проблемою є його включення в політичні, правові, економічні й культурні умо-

ви середовища. У процесі глобалізації в результаті викликаних нею значних змін ключовим завданням стає не стільки ефективно пристосування до різних національних умов середовища, скільки використання світових ефектів масштабу, синергії, навчання. У цьому випадку на перший план висувається оптимізація всієї внутрішньої й закордонної діяльності, що дозволяє одержати або підвищити конкурентні переваги, а не просто використовувати його за кордоном. Таким чином, більшість досліджень виводять конкурентні переваги з особливостей окремих країн (забезпеченості природними й іншими ресурсами, політики влади тощо). На нашу думку, для обліку даної специфіки необхідна розробка наукового поняття "глобальне підприємницьке середовище" (ГПС), під яким ми розуміємо загальні особливості в різних соціально-економічних сферах, врахування яких у господарській діяльності на різних рівнях забезпечує посилення конкурентних позицій країни. Сприйняття глобального підприємницького середовища як єдиного цілого дозволяє говорити про процес конвергенції й уніфікації умов ведення бізнесу в різних країнах, що сприяють економії ресурсів і підвищенню ефективності їхнього використання [3, с. 125].

До основних елементів глобального підприємницького середовища відносяться:

- політика провідних суб'єктів світової економіки (окремих країн, інтеграційних об'єднань, міжнародних організацій, ТНК);
- формальні (угоди СОТ, Кодекс ТНК, МСФЗ, ІСО та ін.) і неформальні (міжкультурна комунікація) норми, що регулюють переміщення товарів, послуг і факторів виробництва;
- механізми взаємодії влади й бізнесу, що базуються на нових інтеграційних формах.

Виділимо такі передумови формування глобального підприємницького середовища:

- виробничі, науково-технічні й технологічні, що відображаються, насамперед, у появі якісно нового покоління транспорту й зв'язку й різкому скороченні завдяки цьому транспортних, телекомунікаційних витрат, що полегшує глобальну інтеграцію національних ринків;
- економічні: наявність глобальних логістичних і виробничих мереж провідних ТНК; впровадження міжнародними економічними організаціями єдиних критеріїв макроекономічної політики, уніфікація вимог до якості продукції, технології й робочої сили; посилення тенденції до стандартизації в сфері технології, екології, бухгалтерської й статистичної звітності;
- організаційні, включаючи появу нових організаційних форм діяльності різних суб'єктів економіки, а також підвищення ролі таких міжнародних організацій, як ООН, Світовий банк, СОТ, у досягненні прозорості економік країн світу, забезпеченні доступу до інформації й подоланні національних бар'єрів у веденні бізнесу;
- інформаційною, обумовленою появою й розвитком принципово нових систем одержання, передачі й обробки інформації, що забезпечують обслуговування глобальних мереж, що поєднують фінансові й товарні ринки та ринки ноу-хау;
- соціальні й культурні, що полягають, насамперед, у подоланні бар'єрів в освітній і культурній сферах завдяки розвитку дистанційного навчання, культурних обмінів і формуванню глобальної свідомості, що вимагає знаходження компромісних рішень [4, с. 99].

Принципами становлення й функціонування ГПС можуть виступати фундаментальні соціополітичні принципи стійкого розвитку держави, які повинні узгоджуватись з національними особливостями соціально-економічних і політичних відносин:

- принцип політичної, економічної й культурної свободи, покликаний забезпечити відхід від конфронтаційних ідеологій до етики стійкого розвитку на основі традиційних гуманістичних цінностей;
- принцип соціального партнерства держави, найманої праці й роботодавців, що сприяє проведенню політики в інтересах всіх учасників;
- принцип обов'язкового державного регулювання ринкових відносин з метою здійснення переходу від ринково-споживчої економіки максимізації капіталу до змішаної економіки соціальної, економічної й екологічної достатності й стійкості;
- принципи соціальної справедливості й демократичного колективного керування виробництвом і соціальною сферою суспільства, що забезпечують подолання соціальних диспропорцій.

На відміну від розвинених країн, де створенню нових ринкових і соціальних форм передували об'єктивні еволюційні зміни в соціально-економічних процесах, у постцентралізованій економіці адаптація до умов глобалізації й проведення ринкових перетворень здійснювалася в економічному й соціальному середовищі, сформованому в умовах централізованої економіки. У результаті цього нові ринкові форми наповнювалися старим змістом. Тому соціальні переваги ринкової економіки не змогли виявитися повною мірою.

Висновки. Таким чином, трансформаційні процеси в період глобалізації й неоекономіки мають свою специфіку. Якщо в післявоєнній Західній Європі послідовність основних етапів полягала у відновленні основних елементів ринку усередині країни з наступним налагодженням координації економічної політики й лише потім – у повномасштабній інтеграції у світову економіку, то в Східній Європі в 1990-і рр., а також в Україні, послідовність трансформацій була іншою. Спочатку – відкриття економік зовнішньому світу й лише потім спроба створення нормальних ринкових інститутів усередині країни. У післявоєнній Західній Європі відновлення стосувалося, насамперед, базисних галузей економіки й багато пізніше – трансформації фінансових систем убик більшої відкритості. У Східній Європі й Україні була розпочата спроба шокowego "лікування" фінансових систем замість стимулювання промисловості й сільського господарства. Стратегія якнайшвидшого відкриття економіки зовнішньому світу споконвічно пов'язана з фундаментальними труднощами. Теоретики "шокової терапії" не замислювалися про обмеження, які випливають з того, що придбання досвіду в ринкових умовах, інституціоналізація ринкових механізмів і ламання соціокультурних стереотипів господарської поведінки вимагають часу й витрат [5, с. 36].

При цьому специфіка пострадянського простору обумовлена, крім найбільш глибокої серед постцентралізованих країн економічної кризи, відсутністю мобілізуючої мети проведення реформ – вступу в ЄС, а також тим, що крайній лібералізм, що проголошувався на ранніх етапах трансформації, породив зворотній рух. На додаток до недосконалості старих і змішаних інститутів сформувалась своєрідна система, спрямована на пристосування до нестабільної ситуації перехідного періоду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глобальні трансформації та стратегії розвитку / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін. – К., 1998. – 416 с.
2. Косолапов Н. Глобализация: сущность и международно-политические аспекты // Мировая экономика и международные отношения. – 2001. – № 3. – С. 69-73.
3. Андреева Е.Л. Соответствие организационных изменений фирмы условиям глобализации // 4-я международная научно-практическая конференция. – С.Пб.: Гос. тех. ун-т, 2001. – С. 125-128.
4. Андреева Е.Л. Глобализация и значение экспорта для экономики страны // Мировая экономика: проблемы и перспективы: Сб. науч. тр. – Зап. Урал. гос. экон. ун-та, 2004. – Вып. 1. – С. 98-102.
5. Иноземцев В. Глобализация: иллюзии и реальность // Свободная мысль – XXI. – 2000. – № 1. – С. 26-36.